

5 FAKTAA LASTEN JA NUORTEN LUKEMISESTA

1. Kasvaako lukevia lapsia ilman lukevia aikuisia?

Kodin rooli lasten lukutaidon kehityksessä on yhä merkittävämpi. Tuoreessa PIRLS-tutkimuksessa neljäsluokkalaisten lukutaitotuloksien vaikuttavia tekijöitä olivat kotitaustan lisäksi vanhempien omat lukutottumukset ja asenteet.¹

Ensimmäinen askel saada lapsi lukemaan olisikin lukea itse - vanhempien oma lukuharrastus vaikuttaa paljon siihen, miten he onnistuvat kannustamaan lasta lukemaan ja millaisen lukevan aikuisen mallin lapselle antavat. Vanhemmilta saatu tuki ja kannustus sekä vanhempien itse lukemiseen käyttämä aika näkyvät suoraan lapsen osaamisessa.²

Huolestuttavaa on, että entistä useampi suomalaisvanhempi ei itse pidä lukemisesta. Vanhempien asenne lukemiseen voi periytyä: samalla kun lukukielteisten vanhempien määrä on kasvanut, on lisääntynyt myös niiden oppilaiden määrä, jotka pitävät lukemisesta vain vähän tai eivät pidä siitä ollenkaan.³

Yksi tehokkaimmista keinoista vaikuttaa lapsen lukutottumuksiin on ääneen lukeminen. Tuoreessa päiväkotilapsiin kohdistuvassa suomalaistutkimuksessa reilu 30 prosenttia äideistä luki 2–3-vuotiaille lapsille ja isistä alle 25 prosenttia.⁴

Etenkin poikien lukutottumusten muodostumisessa esikuvat ovat tärkeitä. Isän lukeminen vahvistaa poikien omaa lukuintoa.⁵ Saksalaistutkimuksen mukaan säännöllisellä ääneen lukemisella voi vaikuttaa erityisesti poikien lukuintoon. Pojista, joille oli luettu ääneen, lukemisesta piti 44 % Niistä pojista, joille ei ollut luettu, lukemisesta piti vain 24 %. Tyttöjen lukuintoon ääneen lukemisella ei ollut vastaavaa merkitystä, yli puolet piti lukemisesta joka tapauksessa, ja niistä, joille oli luettu ääneen, jopa 63 %.

Tärkeää olisi tehdä lukuhetkestä mahdollisimman vaivaton osa arkea. Tärkeämpää kuin se mitä lukee, on yhteinen hetki, ja se, että lapsi tottuu kirjoihin ja näkee ympärillään lukevia aikuisia. Jos teksti kiinnostaa aikuista, kiinnostus välittyy myös lapseen.

Jo pelkästään kotona olevien kirjojen määrä vaikuttaa lapselle välittyvään lukemisen malliin ja on yhteydessä osaamiseen.^{6,7} Lukeminen ei kuitenkaan ole kiinni varallisuudesta: lukemista voi tukea yhteisillä kirjastokäynneillä ja lainaamalla kirjoja ahkerasti kotiin kirjastosta.

Vanhempien lisäksi muut läheiset voivat tarjota lukevan aikuisen roolimallin. Esimerkiksi isovanhemmat ja kummit voivat tehdä lukemisesta yhteisen harrastuksen lapsen kanssa. Lukumummot ja vaarit -hankkeessa vapaaehtoiset seniorit käyvät kouluissa lukemassa erityisesti heikommin lukeville oppilaille.⁸

¹ Leino, Nissinen, Puhakka, Rautopuro: Lukutaito luodaan yhdessä. Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2016). Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos 2017.

² Leino, Nissinen, Puhakka, Rautopuro: Lukutaito luodaan yhdessä. Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2016). Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos 2017.

³ Leino, Nissinen, Puhakka, Rautopuro: Lukutaito luodaan yhdessä. Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2016). Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos 2017.

⁴ Lerkkanen, Salminen, Pakarinen (2018). Varhaislapsuuden lukuhetket tukevat lukutaitoa. Onnimanni 1-2/2018. *VUOKKO-tutkimus tutkii vuorovaikutusta, kasvua ja oppimista. Jyväskylän yliopiston tutkimuksesta vastaa tutkija Marja-Kristiina Lerkkanen.*

⁵ Duursman Elisabeth: The Effects of Fathers' and Mothers' Reading to Their Children on Language Outcomes of Children Participating in Early Head Start in the United States. *Fathering: A Journal of Theory, Research, and Practice about Men as Fathers*. Vol 12, No 3, 2014.

⁶ Arffman & Nissinen: Lukutaidon kehitys PISA-tutkimuksissa. Millä eväillä uuteen nousuun? PISA 2012 tutkimustuloksia. OKM 2015:6.

⁷ Leino, Nissinen, Puhakka, Rautopuro: Lukutaito luodaan yhdessä. Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2016).

⁸ Niilo Mäki Instituutin Lukumummit ja -vaarit.

2. Miksi varhaislukeminen on korvaamatonta?

Lukutaidon ja kielellisen kehityksen kannalta lapsen ensimmäiset elinvuodet ovat erityisen tärkeitä. Jo vauvaiässä aloitetulla ääneen lukemisella näyttää olevan erityisen suuria hyötyjä kielen ja lukutaidon kehitykselle.⁹

Jo vastasyntynyt nauttii lukemisesta, loruttelusta ja riittelystä. Muun muassa silmänliiketutkimukset ovat osoittaneet, että vauvoilla on luultua laajempi sanavarasto.¹⁰

Raskauden puolivälistä lähtien vauva kuulee ja sikiön aivoihin jää muistijälkiä. Jo vastasyntynyt tunnistaa oman äidinkieltensä¹¹ ja pyrkii äänteleämään äidinkielellään¹². Ensimmäisen vuoden aikana vauva alkaa erikoistua oman äidinkieltensä osaajaksi. Mitä paremmin erikoistuminen onnistuu, sitä parempaa on kehitys myös jatkossa. Tämän takia kielen kehitystä kannattaa tukea vauvaiästä lähtien.

Vauva tarvitsee kielen oppimiseen aidon vastavuoroisen vuorovaikutustilanteen; sosiaalinen palaute, kuten vanhemman hymy, tukee vauvan oppimista.¹³ Lukeminen on hyvä tapa synnyttää positiivisia vuorovaikutustilanteita, jotka kehittävät kielen oppimista.

Ääneen lukemalla voi kehittää vauvan ja pienen lapsen ongelmanratkaisutaitoja. Runojen ja riimien rytmisen rakenne, sekä vanhemman äänen melodia tukevat vauvan kielellistä kehitystä.¹⁴ Myös jaetun tarkkaavaisuuden tilanteet, joissa aikuinen kohdistaa vauvan huomion kuviin ja teksteihin kehittävät vauvan sanavarastoa.¹⁵ Kielen kehityksen kannalta on tärkeää, että aikuinen suuntaa vauvan huomion puheen keskeisiin piirteisiin mm. puheen intonaation ja toiston avulla, ja toisaalta että aikuinen ohjaa ja tukee vauvan tarkkaavuutta kohti ympäristön esineitä ja ilmiöitä ja nimeää niitä. Ääneen lukiessa tämä vauvalle tärkeä toiminto tapahtuu kuin itsestään.

Leikki-ikäiselle lapselle tarinat ja sadut tarjoavat turvallisen ympäristön tarkastella omia tunteita ja pelkoja. Lapsen sosiaalisuus, mielikuvitus, eläytymiskyky ja empaattisuus vahvistuvat. Lapsi, jolle luetaan säännöllisesti, on tutkimusten mukaan oikeudenmukaisempi ja pärjää paremmin porukassa.¹⁶

Yhdessä lukemisesta hyötyy koko perhe: se tuo kokemuksen yhdessäolosta, luo vuorovaikutusta lapsen ja aikuisen välille ja auttaa oppimaan lapsen ja nuoren kiinnostuksen kohteista.¹⁷ Päivittäinen iltasatuhetki on hyvä keino tuoda lukeminen osaksi arkea.

Lapselle lukemisella on yhteys parempaan koulumenestykseen ja koulumyönteisyyteen. Saksalaisen lukututkimuksen mukaan kouluun menivät mielellään 83 % niistä lapsista, joille luettiin päivittäin, mutta vain 43 % niistä lapsista, joille luettiin harvoin. Myös lapsen sanavarasto kasvaa ja monipuolistuu. Kaiken kaikkiaan

⁹ Dunst, Simkus, Hamby: Effects of Reading to Infants and Toddlers on Their Early Language Development. CellReviews Vol. 5 Nr. 4. 2012.

Lukivauva-tutkimus, PsT Paula Virtala. *Helsingin yliopiston Lukivauva-tutkimus tutkii lapsen kielellistä kehitystä ja vauvoja, joiden perheessä on lukivaikutusta. Yhteistyökumppaneina ovat Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri (HUS) ja Jyväskylän yliopisto. Tutkimuksesta vastaa PsT Paula Virtala*

¹⁰ Bergelson & Swingley: At 6-9 months, human infants know the meanings of many common nouns. PNAS 2012.

¹¹ Moon, Lagercrantz, & Kuhl: Language experienced in utero affects vowel perception after birth: a two-country study. Acta Paediatrica 2013.

¹² Mampe, Friederici, Christophe, Wermke: Newborns' Cry Melody Is Shaped by Their Native Language. Current Biology 2009, Vol. 19. Is. 23.

¹³ Goldstein, King, West: Social interaction shapes babbling: Testing parallels between birdsong and speech. PNAS no. 13, 2003

¹⁴ Oppiva vauva -hanke, Tutkijat Emma Suppanen ja Sari Ylinen. *Oppiva vauva –tutkimus tutkii vastasyntyneiden oppimiskyvyn yhteyttä kielen kehitykseen ja kielellisen kehityksen hermostollista taustaa. Helsingin yliopiston tutkimuksessa on mukana myös Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri (HUS). Tutkimuksesta vastaa dosentti Sari Ylinen.*

¹⁵ Baldwin: Understanding the Link Between Joint Attention and Language. *Joint Attention – Its Origins and Role in Development*, 1995.

¹⁶ Vorlesestudie 2015: Vorlesen – Investition in Mitgefühl und solidarisches Handeln. Stiftung Lesen 2015.

¹⁷ Heikkilä-Haltonen: Lue lapselle! Opas lasten kirjallisuuskasvatukseen, Atena 2015.

lapsen tulevaan menestykseen elämässä vaikuttaa enemmän se, kuinka paljon kotona luetaan kuin vanhempien sosioekonominen asema tai koulutustausta.¹⁸

Koti, laadukas varhaiskasvatus ja koulu sekä kirjasto yhdessä antavat raamit ja mahdollisuudet lapsuuden ja nuoruuden lukuharrastuksen kehittymiselle. Lukutaito kehittyy vain aktiivisesti ja monipuolisesti sitä käyttämällä. Lapsuudessa omaksutut lukemisen tavat ja aktiivisuus vaikuttavat merkittävästi nuoruuden ja aikuisuuden tottumuksiin.

Lukukeskuksen Lue lapselle -hanke pyrkii jakamaan tietoa lukemisen tärkeydestä neuvoloiden kautta ja tavoittamaan näin tasa-arvoisesti kaikki suomalaisperheet.¹⁹

¹⁸ Vorlesestudie 2015: Vorlesen – Investition in Mitgefühl und solidarisches Handeln. Stiftung Lesen 2015.

¹⁹ www.luelapselle.fi

3. Miten motivoidaan lapsia ja nuoria lukemaan?

Vaikka lukutaito on Suomessa maailman kärkeä, on koululaisten kiinnostus ja into lukemiseen erittäin matala.²⁰ Tästä osoituksena on sekin, että hiljattain tehdyn kyselyn mukaan suomalaislasten kiinnostus lukemiseen, kirjoittamiseen ja sanataiteen harrastamiseen on hyvin vähäistä.²¹

Lukutaitoa tukee se, että lapsi pitää lukemisesta. Myönteinen suhtautuminen synnyttää lukutaitoa tukevan kehän: lukemiseen myönteisesti suhtautuva lapsi lukee enemmän, mikä vahvistaa hänen lukutaitoaan. Hyvä lukutaito taas lisää onnistumisen kokemuksia ja myönteistä suhtautumista lukemiseen.²² Hyvä lukutaito antaa edellytykset pärjätä myös muissa kouluaineissa, kuten matematiikassa.

Kodilla on ensisijainen rooli lapsen lukemisen ja lukuinnon synnyttäjänä; jopa kotona olevien kirjojen määrä on ratkaiseva lapsen lukutaidon kannalta.^{23 24} Kodin ilmapiiriin lisäksi lasten ja nuorten lukuinnostukseen vaikuttaa merkittävästi koulun kirjallisuuskasvatus. Opettajilla on oppilaan lukuharrastuneisuuteen jopa yhtä voimakas vaikutus kuin kavereilla ja vanhemmilla.²⁵ Lukutaito-opetuksessa lukuinnon herättäminen onkin tärkeää.

Kouluissa erilaisiin luku- ja kirja-aiheisiin kampanjoihin osallistuminen lisää lasten lukuinnostusta selvästi. Esimerkiksi kirjasto- ja kirjailijavierailut, erilaiset lukudiplomisuoritukset ja kirjaopiektit innostavat lapsia ja nuoria lukemaan tavallista enemmän.^{26 27 28 29} Lukukeskuksen Lukuviikko-kampanja sekä Suuri lukuseikkailu innostavat lapsia ja nuoria lukemisen pariin osallistamalla heitä erilaisilla tapahtumilla, tempauksilla ja materiaaleilla. Vuonna 2017 Suuri lukuseikkailu tavoitti yli puoli miljoonaa suomalaista. Vanhempien intoon lukea lapsilleen Lukukeskus pyrkii vaikuttamaan valtakunnallisella Lue lapselle -hankkeella.

Suomen Kulttuurirahasto ja Kopiosto pyrkivät ehkäisemään lukutaidon eriarvoistumista laajalla Lukuklaani-hankkeella, joka tukee ala-asteiden ja yhtenäiskoulujen lukutaitotyötä. Lukuklaani-hankkeen taustakyselyssä opettajilta kysyttiin erikseen tiettyjen lukemiseen kannustavien työtapojen käytöstä. Kyselyyn vastanneiden 885 luokanopettajan mukaan suosituimpia ovat kirjavinkkaus (91 % käyttänyt) ja lukudiplomi (84 % käyttänyt).

Monipuolisten vaihtoehtojen ja erilaisten tekstien saatavuus on tärkeä tekijä lapsen ja nuoren lukuinnon herättämisessä ja lukuharrastukseen kannustamisessa. On ratkaisevaa, että oppilailta itsellään on mahdollisuus vaikuttaa siihen, millaisia tekstejä he saavat koulussa luettavakseen.³⁰ Myös julkisuudesta tutut esikuvat ovat hyviä ja näkyviä lukutaidon kannustajia.

Tärkeää olisi, että julkisuudessa ja mediassa näkyisi lukevien aikuisten esikuvia. Se, miten yhteiskunnassa suhtaudutaan lukemiseen ja kirjallisuuteen vaikuttaa suoraan lasten ja nuorten lukuintoon ja sitä kautta

²⁰ Leino, Nissinen, Puhakka, Rautopuro: Lukutaito luodaan yhdessä. Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2016). Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos 2017.

²¹ OKM: Valtakunnallinen koululaiskysely 2017.

²² Leino, Nissinen, Puhakka, Rautopuro: Lukutaito luodaan yhdessä. Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2016). Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos 2017.

²³ Arffman & Nissinen: Lukutaidon kehitys PISA-tutkimuksissa. Millä eväillä uuteen nousuun? PISA 2012 tutkimustuloksia. OKM 2015:6.

²⁴ Leino, Nissinen, Puhakka, Rautopuro: Lukutaito luodaan yhdessä. Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2016). Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos 2017.

²⁵ Merisuo-Storm, Soininen: Esi- ja alkuopetusikäisten poikien itsetunto, lukemisasenteet, lukemisminäkuva ja lukemisen taidot. Teoksessa Mahlamäki- Kultanen, Hämäläinen, Pohjonen, Nyyssölä (toim.) Maailman osaavin kansa 2020 – Koulutuspolitiikan keinot, mahdollisuudet ja päämäärät. Raportit ja selvitykset 2013:8. Tampere: Opetushallitus.

²⁶ Sulkunen, Nissinen, 2012. ”Heikot lukijat Suomessa.” Teoksessa Sulkunen, Välijärvi (toim.) 2012. Kestääkö osaamisen pohja? PISA 09. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2012: 12.

²⁷ Tarvainen: 100-vuotiaan Suomen uusi lukutaito -hankkeen loppuraportti. Lukukeskus 2016.

²⁸ Hämäläinen et al.: Kirjailijavierailu lukuinnostuksen lisääjänä. Oppilaiden näkemyksiä Kirjailija joka kouluun -vierailuista. Jyväskylän yliopisto ja Lukukeskus 2014.

²⁹ Lukuinto-opas. Lukumotivaatiota ja monilukutaitoa koulun ja kirjaston yhteistyönä. Oulun yliopisto 2015.

³⁰ Rajala: Tytöt ja pojat lukijoina. Lukutaito ja lukuharrastuneisuus neljällä lounais-suomalaisella alakoululla. 2015. Jyväskylän yliopisto. Kokkolan yliopistokeskus Chydenius.

osaamiseen. Onnimanni-lehden (1-2/2018) selvityksen mukaan suomalaiset aikakauslehdet eivät juuri käsittele lastenkirjallisuutta. Myöskään valtalehdet eivät julkaise riittävästi lastenkirja-arvosteluja.

Vuonna 2017 Suomessa ilmestyi 1218 uutta lasten- ja nuortenkirjaa, joista 587 oli kotimaisia.³¹ Lastenkirjainstituutti tallentaa kaikille avoimeen kokoelmaan lasten- ja nuortenkirjallisuutta ja sen tutkimusta ja toimii lastenkirjallisuuden tiedotuskeskuksena.³² Lukukeskuksen julkaisema nuorten Lukufiilis-verkkolehti esittelee nuortenkirjallisuuden klassikkoja ja uutuuksia.³³

³¹ Kirjakori 2017, Lastenkirjainstituutti

³² Kirjakori 2017, Lastenkirjainstituutti

³³ www.lukufiilis.fi

4. Tunnistavatko nuoret hyvän lukutaidon merkityksen?

Nuorten lukemiseen käyttämä aika on lähes puolittunut 20 vuodessa.³⁴ Useita kertoja viikossa kaunokirjallisuutta lukee vain 10 prosenttia 15-vuotiaista nuorista ja tietokirjallisuutta vain 4 prosenttia.³⁵ Älypuhelimien ja internetin käyttö on väistämättä vaikuttanut nuorten lukutottumuksiin. Kiinnostus etenkin pitkien tekstien lukemiseen on laskenut.

Tutkimusten mukaan suomalaisnuorista joka kymmenennellä on heikko lukutaito, pojista jopa 16 prosentilla.³⁶ Ero tyttöjen ja poikien välillä on Suomessa kasvanut – tyttöjen ja poikien välinen ero lukutaidossa on suurempi kuin missään muussa OECD-maassa.³⁷

Vaarana on, että heikko lukutaito rajoittaa nuorten elämää ja vaikeuttaa menestymistä jatko-opinnoissa ja työelämässä. Hyvä lukutaito vahvistaa sosiaalista identiteettiä ja yhteiskunnallista tasa-arvoa. Se antaa myös pohjan pärjätä informaatioyhteiskunnassa ja nykyisessä työelämässä. Lukutaito ei merkitse vain mekaanista osaamista tai kielioppia; selvittääksään arkielämästä on pystyttävä ymmärtämään yhä monimuotoisempia tekstejä ja käsiteltävä entistä pirstaloituneempaa tietoa.

Hyvä lukutaito on yksi avaintekijä syrjäytymisen ehkäisyssä. Ilman riittävää lukutaitoa ihminen jää helposti yksin. Suomessa on selvästi enemmän syrjäytyneitä nuoria kuin muissa Pohjoismaissa. Lähes 16 % suomalaisista 20–24-vuotiaista on kokonaan koulutuksen ja työelämän ulkopuolella.³⁸

Huolestuttavaa on, jos nuoret eivät itse näe syytä lukea. Lukukeskuksen Sanat haltuun -hankkeen kyselyssä huomattava osa opiskelijoista ei kokenut lukemista itselleen tärkeäksi, eikä nähnyt esimerkiksi lukutaidon ja työelämän yhteyttä. Vain hieman reilu kymmenesosa vastanneista kertoi lukevansa pärjätäkseen työelämässä.³⁹

Olisikin tärkeää pohtia, puhummeko lukemisesta ja lukutaidosta oikein. Lukutaidon merkitystä arjessa pärjäämiselle ja työelämälle tulisi avata nuorille. Lukutaito antaa keinoja ja välineitä sanoittaa omia tunteita ja vahvistaa itsetuntemusta sekä itseluottamusta. Hyvä itseilmaisuu auttaa pärjäämään erilaisissa sosiaalisissa ympäristöissä ja tilanteissa. Lukutaito kehittää myös kirjoitus- ja puheilmaisua – luku-, kieli- ja ajattelutaito kulkevat käsi kädessä.

Lukutaidon rapistumisen syyt ovat moninaisia, mutta lukutaidon tunnistamisessa ja kehittämisessä on tärkeää löytää nuoria kiinnostavia tekstejä ja tekstityyppejä sekä laajentaa käsitystä lukemisesta. Jos kaunokirjallinen teos ei tunnu omimmalta lukemisen muodolta, voi kannustaa vaikka tietokirjojen tai rap-lyriikoiden pariin. Sanat haltuun -hankkeessa lukutaitoa lähestyttiin rap-musiikin keinoin. Työpajojen vaikutuksia tutkittaessa puolet nuorista koki oppineensa uutta, 30 % kiinnostui uudennlaisista teksteistä ja yli 20 % muutti suhtautumistaan lukemiseen.⁴⁰

Myös lukemisen uudet muodot, kuten sähköiset formaatit saattavat innostaa lukemaan. Esimerkiksi englantilaisen National Literacy Trustin tutkimuksessa sähkökirjan helppo saatavuus lähes puolitti niiden poikien määrän, jotka kokivat lukemisen vaikeaksi.⁴¹ Olisi myös tärkeää saada lukemiselle positiivisia roolimalleja.

³⁴ Tilastokeskus: Uusi teknologia on vaikuttanut koululaisten elämäntapoihin. 05/2014

³⁵ Sirén, Leino, Nissinen: Nuorten media-arki ja lukutaito. Koulutuksen tutkimuslaitos ja Sanomalehtien liitto 2018.

³⁶ Vettenranta et al.: PISA 15 Ensituloksia. OKM 2016. ³⁷ Vettenranta et al.: PISA 15 Ensituloksia. OKM 2016.

³⁸ Eurostat, 8/2016

³⁹ Sanat haltuun –loppuraportti, Lukukeskus 2018.

⁴⁰ Sanat haltuun –loppuraportti, Lukukeskus 2018.

⁴¹ The Impact of ebooks on the Reading Motivation and Reading Skills of Children and Young People. National Literacy Trust, 2015

5. Älylaitteet vai paperinen kirja?

Lukutottumukset ovat murroksessa kaikenikäisillä. Jo vauvat ja pienet lapset viettävät yhä enemmän aikaa älylaitteiden kanssa. VUOKKO-tutkimuksessa 2–3-vuotiaiden todettiin lukevan enemmän kirjoja kuin katsovan televisiota, mutta useammin televisiota kuin kännykkää tai muita mobiililaitteita. Sen sijaan 6-vuotiailla television katsominen on jo ohittanut selvästi kirjojen lukemisen; erilaisia mobiililaitteita käytetään selvästi enemmän, mutta niitä käytetään kuitenkin vielä yhtä paljon kuin selataan kirjoja ja lehtiä.⁴² Toisaalta digitaalisia laitteita ja sovelluksia voi käyttää hyväksi myös lapsen kanssa lukemisessa. Ne voivat innostaa sekä vanhempia että lapsia uudenlaisen lukemisen pariin.

Lukutaidon kehittämiseksi tarvitaan kuitenkin pitkäjänteistä, syventävää lukemista. Syventävä lukeminen aktivoi aivoja erilailla kuin pinnallinen lukeminen: aikuisilla paljon lukevilla tehdyt aivotutkimukset ovat osoittaneet laajojen aivoalueiden aktivoituvan erityisesti pitkää, tarinallista tekstiä luettaessa.⁴³ Aktiivisesti kaunokirjallisuutta lukevilla nuorilla on havaittu olevan parhaat tulokset myös muiden oppiaineiden oppimisessa.⁴⁴

Erityisesti nuorten kohdalla huolena on, miten käy pitkäjänteisyyttä vaativan lukemisen. Monta mediaa samaan aikaan käyttävät, nopeatempoisesti toisilleen viestivät nuoret kallistuvat mahdollisesti viihteen ja pikalukemisen puolelle. Nuorilla on havaittu olevan vaikeuksia kriittistä reflektointia ja pohtimista vaativissa lukutilanteissa – etenkin tekstin sisällönarvioiminen sekä laajemmin tekstin kokonaissisällön tulkinta on nuorille haastavaa.⁴⁵ Samalla kriittisen lukutaidon merkitys korostuu nykyisessä verkkoympäristössä, jossa pitäisi osata arvioida informaation luotettavuutta.⁴⁶ Informaation luotettavuuden arviointi ja esimerkiksi trollauksen tunnistaminen vaatii lukutaitoa – myös Youtube-videoita pitää osata lukea.

Lukemaan innostamisessa lukuformaattia tärkeämpää on kiinnostavien ja sopivien tekstien saatavuus – esimerkiksi koulukirjastossa paperinen kirja on helposti saatavilla ja siihen on siksi helpompi tarttua, mutta toisaalta jos tekstejä tuodaan helposti saataville digitaalisiin ympäristöihin, voivat ne houkuttaa uusia ryhmiä lukemaan. Tutkimukset osoittavat, että vapaa-ajallaan vähemmän lukevat, erityisesti pojat, kokevat erilaiset teknologiavälitteiset tekstit paperiversioita innostavammiksi.⁴⁷ Sähkökirjojen helppo saatavuus voikin innostaa uusia lukijoita tekstien pariin. Pitäisikin miettiä, miten pitkäjänteistä lukemista voisi tuoda sinne missä nuoret jo ovat, eli sosiaaliseen mediaan ja älypuhelimeen. Toisaalta lukutaito ei sellaisenaan siirry digitaaliseen formaattiin, vaan sähkökirjojen lukemiseen täytyy erikseen harjaantua.⁴⁸

Suosiotaan kasvattavat äänikirjat houkuttelevat myös uusia kuulijoita tekstien pariin. Suomessa viime vuonna ladattavien äänikirjojen myynti kasvoi vuodessa 181 % eli 1,8 miljoonaan euroon. Perinteisiin kirjoihin verrattuna luku on edelleen kuitenkin pieni, koko kirjanmyynnistä alle 2 %.⁴⁹

Digitaalista ja paperisen kirjan lukemista ei siis tarvitse asettaa vastakkain. Eri formaatit eivät niinkään korvaa, vaan pikemminkin ruokkivat toisiaan – kiireiseen elämäntyyliin sopivia äänikirjoja kulutetaan erilailla kuin painettuja kirjoja. Äänikirja voi houkuttaa kirjojen pariin sellaisia kuulijoita, joita perinteinen lukeminen ei innosta.

⁴² Lerkkanen, Salminen, Pakarinen (2018). Varhaislapsuuden lukuhetket tukevat lukutaitoa. Onnimanni 1-2/2018.

⁴³ Huotilainen, Peltonen: Tunne aivosi. Otava 2017.

⁴⁴ Sirén, Leino, Nissinen: Nuorten media-arki ja lukutaito -tutkimusraportti. Koulutuksen tutkimuslaitos & Sanomalehtien liitto 2018.

⁴⁵ Leino, Nissinen, Puhakka, Rautapuro, J. Lukutaito luodaan yhdessä. Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2016). Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos 2017.

⁴⁶ Sirén, Leino, Nissinen: Nuorten media-arki ja lukutaito -tutkimusraportti. Koulutuksen tutkimuslaitos & Sanomalehtien liitto 2018.

⁴⁷ Tarvainen: 100-vuotiaan Suomen uusi lukutaito -hankkeen loppuraportti. Lukukeskus 2016.

⁴⁸ Tarvainen: 100-vuotiaan Suomen uusi lukutaito -hankkeen loppuraportti. Lukukeskus 2016.

⁴⁹ Kustannusyhdistys: Neljännesvuositilasto 2017 Q1-Q4.